

KÜRESELLEŞME DÖNEMİNİN TEHDİTLERİYLE MÜCADELE

Doç. Dr. Çağrı ERHAN

Ankara Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kabuk Değiştiren Uluslararası Ortam

İçeriği ve kapsamı üzerinde genel bir mutabakat bulunmamakla birlikte çoğunlukla "Batı'nın başta siyasal ve ekonomik olmak üzere tüm yapıları ve değerleriyle dünya çapında yayılması" olarak tanımlanan küreselleşme, siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel alanlara ilişkin olarak 20. yüzyılın son on yılına kadar yapılan klasik tanımlamaların kökten değişmesine yol açmıştır. Halen devam etmekte olan söz konusu süreç, 1945'ten itibaren 45 yıl boyunca uluslararası sistemi açıklamakta kullanılan parametrelerin de neredeyse tamamen ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur.

Bazı yazarların çok isabetli bir biçimde "en uzun on yıl" olarak nitelendirdikleri (1) 1990-2000 dönemi bir yandan da her alanda "küreselleşmenin" yaşandığı, diğer yandan küreselleşme tarifinde ifadesini bulan Batı'yı "en fazla temsil eden" ABD'nin savunduğu ekonomik ve siyasal modellerle bunların sosyal uzantılarının tüm dünyada etkili olmaya başladığı topyekün bir geçiş dönemi olmuştur. Bu yıllarda ABD, başta Irak, Bosna ve Kosova'da olmak üzere, dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen gerginlik ve çatışmalara bazen tek başına, bazen liderliğini yaptığı koalisyon güçleriyle müdahalelerde bulunmuştur. 11 Eylül 2001'de meydana gelen terörist saldırıları takiben başlatılan "terörle mücadele kampanyası" çerçevesinde 2001 Ekiminde Afganistan'a müdahale ederek Taliban rejimini deviren ABD, bu hareketin başarıyla tamamlanmasını müteakip, bu kez Irak'a yönelik bir saldırının hazırlıklarına başlamıştır. ABD ve İngiltere'nin 2003'te gerçekleştirdikleri Irak hareketi ise, 1979'dan beri ülkeyi yöneten Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaştırılması sonucunu vermiştir.

Aynı dönemde, ABD'nin dünya liderliğine ve küreselleşme fırtınasına karşı koymaya çalışanların ortaya çıkmaya başladıklarına ve XXI. yüzyılın başından itibaren ivme kazandıracakları dünya ölçekli eylemlerine hazırlık yapmaya başladıklarına da tanık olunmuştur.

İktisadi ve sosyal gelişmelerin yanında, 90'larda uluslararası politikada meydana gelen en gözle görülür değişiklik stratejik açıdan önemli coğrafi bölgelerde yeni bağımsız ülkelerin ortaya çıkması, dünya haritasının sık sık yeniden çizilmesidir. SSCB'nin dağılması, Almanya'nın birleşmesi, Çekoslovakya'nın ikiye, Yugoslavya'nın beşe ayrılmasıyla Avrasya bölgesinde yirminin üzerinde yeni devlet kurulmuştur. Bu gelişmelerden bazıları son derece sakın cereyan ederken, bazıları da yüz binlerce kişinin ölümüne, yerlerinden edilmesine yol açan sıcak çatışmaların gölgesinde yürümüş, Soğuk Savaş yıllarında rastlanılmayan nitelikte etnik, dinsel veya kabile ölçekli çatışmalar küreselleşme döneminin başlangıç yıllarına damgasını vurmuştur. Buna paralel olarak, güvenlik yapılanmalarını esasen düşman addettikleri ülkelerin askerî nitelikli tehditlerine göre yapılandırılan devletlerin önemsemediği ya da göz ardı ettiği yeni tehdit biçimleri, yeni aktörlerle birlikte sahneye çıkmıştır. Terörizm ve örgütlü suçlar başta olmak üzere devlet dışı birimlerce yürütülen ve zaman zaman bazı devletlerin çıkarları doğrultusunda destek verdikleri faaliyetler, küreselleşme döneminin uluslararası güvenlik sisteminin öncelikli sorunları haline gelmiştir.

Öte yandan önümüzdeki 15 yıl boyunca ortaya çıkması muhtemel bazı olumsuz gelişmeler, yeni tehditlerle mücadelenin hiç de kolay olmayacağını göstermektedir. 2000 itibarıyla 6 milyar 100 milyon olan dünya nüfusunun 2015 yılında 7 milyar 200 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın %95'i gelişmekte olan ülkelerde görülecek, açlık ve işsizlik gibi saiklerle kırsal kesimden kentlere göç edecek olan nüfus, gelişmekte olan ülkelerdeki kentlerin yaşam şartlarını kötüleştirecek ve siyasal-ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu ülkelerden gelişmiş ülkelere sürmekte olan kitlesel göçlerin, önümüzdeki dönemde artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Öte yandan gelişmiş ülkelerdeki doğum oranlarındaki düşüş ve iyi yaşam koşullarına bağlı olarak ölüm yaşının yükselmesi, bir yandan işgücünde krizlere yol açacak, bir yandan da çalışan nüfusun emekli nüfusu finanse etmek istememesi gibi sosyal ve ekonomik sorunlara yol açacaktır.

Önümüzdeki 15 yıl içindeki gıda üretimi dünya nüfusunu beslemeye yetecektir. Ancak, altyapı ve gıda dağıtımındaki bozukluklar, siyasi istikrarsızlıklar, kronik yoksulluk gibi nedenlerle bazı bölgelerde yoğun biçimde açlıktan ölümlerin görülmesi olasılığı yüksektir.

Enerji talebinde meydana gelecek %50'lik artışa rağmen dünya enerji rezervleri bu talebi karşılamaya devam edecektir. Bununla birlikte, yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkmasına rağmen dünya enerji ihtiyacı büyük ölçüde yine Ortadoğu bölgesinden sağlanacaktır. Bu da, söz konusu bölge üzerinde denetim kurmak isteyen güçler arasında mücadele yaşanmasına yol açacaktır.

Teknoloji alanında önümüzdeki yıllarda meydana gelecek yeni atılımlar bir yandan uluslararası ticaretin kolaylaşmasını sağlarken, diğer yandan da bazı devletlerin, teröristlerin ve uluslararası suç örgütlerinin söz konusu ortamı kendi eylemleri için kullanmalarına neden olacaktır.

Ulus-devletler önümüzdeki dönemde de dünya sahnesindeki egemen birimler olmaya devam edecektir. Ancak ulusal hükümetlerin bilgi ve teknoloji akışı, salgın hastalıkların ve kitlesel göçün önlenmesi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda etkinliği azalacaktır. Uluslararası sermayeyi temsil eden Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) ulusal ve uluslararası konularda üstlendikleri ve oynadıkları rol artacaktır.(2)

Dünya yeni bir bin yıla başlarken, bir yandan iktisadi anlamda sınırların kalkmasını nihai hedef olarak gören küreselleşmeci akımlar, bir yandan etnik ya da dinsel temelli bölünmeyi savunan ayrışmacı eylemler, bu ikisinin arasında da bölgesel iktisadi ve/veya siyasal bütünleşmeyi gerçekleştirmeye çalışan bölgeselci yaklaşımlar tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar net bir biçimde bir arada bulunmaya başlamıştır. Bu net görünüm, bu üç eğilimin keşiştiği noktalarda ortaya çıkan yeni tehdit biçimlerinin ivme kazanmasıyla karmaşık ve algılanması güç bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Başta nereden, ne zaman, ne şiddette ve nasıl gerçekleşeceği tahmin edilemeyen kitlesel terör saldırıları olmak üzere, bu karmaşık ortamın doğurduğu yeni tehditleri bertaraf etmek isteyen devletler, tek başlarına yahut diğerleriyle birlikte yeni önlemler almaya yönelmişlerdir.

Ancak, bu süreç devam ederken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, rakipsiz hegemon güç mertebesine ulaşan ABD'nin, özellikle Kasım 2000'de yapılan seçimlerde George W. Bush'un iktidara gelmesinden sonra izlemeye başladığı politikalar, zaman zaman diğer devletlerin tepkisiyle karşılanmış, son Irak savaşına giden süreçte tanık olunduğu gibi, küresel işbirliğinin en üst düzeydeki merkezi konumundaki Birleşmiş Milletler'de müdahale yönünde bir

karar alınmamasına rağmen, ABD'nin öncülüğünde oluşturulan "İstekliler Koalisyonu" Irak'a askeri harekatta bulunmuştur. Her ne sebeple olursa olsun, mevcut uluslararası hukuk düzenine aykırı olarak yürütülen Irak harekati, "hegemon gücün kendini uluslararası hukukun ve uluslararası toplumun üzerinde gördüğü" eleştirilerine yol açmıştır. Dolayısıyla, karar verdiği dış politika hamlelerini yaparken, uluslararası platformda geniş bir mutabakat zeminine ihtiyaç duymayan, Birleşmiş Milletler'de karar alınsın veya alınmasın, eylemlerini gerekirse tek başına gerçekleştireceğini açıkça ifade eden, bu yönde ilerlemek için siyasi, ekonomik ve askeri kapasiteye sahip olan ve uluslararası sistemin kurumları tarafından denetlenmeyi asla kabul etmeyen bir hegemon gücün varlığı, küresel ve bölgesel tehditlerle mücadelede çok taraflı işbirliğinin, ancak bu gücün onay verdiği çerçeve içinde işlev görebilmesi sonucunu doğurmuştur.

Küreselleşme Döneminin Tehditleri

Konvansiyonel ve Kitle İmha Silahlarının Yayılması

Bloklararası dengenin ortadan kalkmasıyla, blok liderlerinin kendileriyle aynı kutup içinde yer alan yahut yakın etkileri altında bulunan devletler üzerindeki denetim mekanizmasının da yok olmasına neden olmuştur. Böylece Soğuk Savaş yıllarında bazı bölgelerle sınırlı tutulabilen silahlanma, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle dünya çapında yayılmaya başlamıştır. Yeni dönemin etnik–dinsel nitelikli bölgesel çatışmaları ve siyasal parçalanmalardan doğan sınır ve toprak anlaşmazlıklarına bağlı anlaşmazlıklar, birbirlerinden tehdit algılayan ülkelerin karşılıklı olarak silahlanmaları sonucunu doğurmuştur.

20. yüzyılın son yılında dünya çapında silahlanmaya harcanan para 780 milyar dolar, 21. yüzyılın ilk yılında harcanan para ise 839 milyar dolardır. Bu rakam bir önceki yıla göre %2'lik bir artışı göstermektedir. Söz konusu artış eğilimi 2002'de de devam etmiştir. Dünya Gayri Safi Hasılası'nın %2.6'sı silahlanmaya ayrılmaktadır. Silahlanma harcamalarında, Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ABD, Çin, Rusya Federasyonu ve Fransa gibi ülkelerin önde gittiği görülmekle birlikte, küreselleşmenin yarattığı yeni ortam dolayısıyla Afrika, Güney Asya, Balkanlar, Kafkasya gibi bölgelerdeki ağır ekonomik ve siyasal sıkıntılar çeken ülkelerdeki hızlı silahlanma da dikkat çekicidir. (3)

1992–2001 döneminde dünyada silahlanmaya ayrılan miktar 7 trilyon 625 milyar dolardır. (4) Burada ayrıca vurgulanması gereken husus, konvansiyonel silahların yanı sıra, küreselleşme döneminde, Kitle İmha Silahlarının da (KİS) yayılmaya başladığı ve kitle imha silahı temin etmeye yahut üretmeye çalışan ülkelerin sayısında bir patlama yaşandığıdır. Konvansiyonel silahlanma kendi başına küresel bir tehdit oluşturmakla birlikte, KİS'inin yayılmasının doğurduğu tehdidin boyutları daha büyüktür. Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal silahlar (NBC) olarak da ifade edebileceğimiz KİS'nin en yaygın olanından başlarsak, dünyada 30 kadar ülkenin biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olduğunu veya bunları elde etmek için çaba sarf ettiğini görmekteyiz. (5) Söz konusu ülkelerin büyük çoğunluğu dünyanın her an tetiklenmeye hazır kriz bölgelerinde yer almaktadır.

Yol açtığı tahribat son derece yüksek bu silahların yanı sıra, Soğuk Savaş'ın ardından nükleer silahların yayılması tehdidi de ortaya çıkmıştır. ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin gibi BM Güvenlik Konseyi ülkelerinin yanı sıra başta İsrail, Hindistan ve Pakistan olmak üzere bazı ülkeler ya halihazırda nükleer silahlara sahiptirler ya da bu silahları elde etmek için çaba göstermektedirler. Bunlar arasında Cezayir, Beyaz Rusya, İran, Kazakistan, Kuzey Kore,

Sırbistan (Yugoslavya), Güney Afrika Cumhuriyeti ve Ukrayna gibi ülkeler bulunmaktadır. (6)

KİS'nı daha da büyük bir tehdit haline getiren gelişme ise, bazı ülkelerin bu silahları uzun mesafelere yollamak için balistik füze sistemleri geliştirmeleridir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından balistik füze geliştirme projelerine hız veren ülkeler arasında Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Suriye sayılabilir. Çin'in DF-31 ve JL-2, Kuzey Kore'nin Taepo Dong-2, İran'ın Şahab-3, Scud ve SS-21, Hindistan'ın Prithvi-1-2 ve Pakistan'ın Ghauri ve Şahin 1-2 füze sistemleri muhtemel bir kriz anında kullanılabilir niteliklere sahiptir. (7) Bu ülkelerin balistik füze programlarını uluslararası denetime kapalı tutmaları tehdidin daha da büyümesine neden olmaktadır.

Uluslararası Terörizm

Uluslararası bağlantıları olmakla birlikte 1990'lara kadar sınırlı bölgelerde faaliyet gösteren terör örgütleri küreselleşmenin getirdiği ortamlardan yararlanarak ve yine küreselleşmeden kaynaklanan olumsuzlukları taraftar toplama ve meşrulaştırma unsuru olarak kullanarak, küresel ölçekte faaliyet göstermeye başlamışlardır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda ülkenin uzun yıllardır zarar gördüğü terör eylemleri karşısında uluslararası aktörlerin ciddi önlemler almaya başlaması ancak 11 Eylül 2001 terör eylemlerinden sonra başlamıştır. Yine de AB başta olmak üzere bazı aktörlerin bu konuda yeterli duyarlılığı gösterdikleri söylenemez.

Öte yandan, 11 Eylül 2001'den itibaren geçen süre zarfında uluslararası terörle mücadelede önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, terörün daha uzunca bir süre ve ne zaman, ne şiddette, kimi hedef alacağı tahmin edilemeden küresel bir sorun olmaya devam edeceği aşikardır. Nitekim, 13 Ekim 2002'de Bali adasında meydana gelen ve 200 kişinin ölümüne neden olan kitlesel terör eylemi, bunu takip eden günlerde Filipinler'de yaşanan bombalı saldırılar ve Mayıs 2003'te Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde gerçekleştirilen terör saldırısı bu durumu doğrular niteliktedir.

Küreselleşme dönemindeki terör eylemlerinin önceki dönemlerden en büyük farklılığı kullanılan yöntemlerdeki evrimdir. 1980'lerde Tokyo'daki sarin gazı saldırısı, 11 Eylül'de yolcu uçaklarının bomba gibi kullanılması gibi göstergeler, geleneksel anlamdaki yöntemlerin dışında akla hayale gelmeyen yöntemlerin bundan böyle de terör örgütleri tarafından kullanılacaklarının kanıtıdır. Tabii bu durumda, geleneksel terörle mücadele yöntemleri de aciz kalmaktadır. Evrim geçirmiş bu yeni tehdit biçimi, "asimetrik tehdit" olarak adlandırılmaktadır.

Asimetrik tehdit kavramının temelinde saldırganın, muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması yatmaktadır. Asimetrik saldırılar genellikle muhatabın zaaflarından yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Sivil halkın korkularını kullanarak yönetim unsurlarına olan desteğini azaltmayı hedefleyen bu yolla muhatabında siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yaratmayı hedefleyen asimetrik saldırılarda, küreselleşmeyle birlikte kolay erişim imkanı bulan kitle imha silahları da kullanılabilir. Yine, bilişim teknolojilerinin de yardımıyla, çok küçük terörist grupların, boylarıyla ölçülmeyecek kadar büyük tahribata yol açan saldırılar gerçekleştirmesi mümkün olabilir.

1980'de dünya çapında 489 olarak tespit edilen terör eylemlerinin sayısı, 1987'de 666'ya tırmanmış, ilerleyen yıllarda 400-500 aralığında seyretmiştir. 2001 yılında meydana gelen terörist eylemlerin sayısı 348'dir. Terör eylemlerinin sayısal olarak azalması, bu eylemler neticesinde verilen zararların da azaldığı anlamına gelmemektedir. Teröristlerin

bir tek terörist eylemle verdikleri yaşamsal ve maddi zararın miktarı her geçen yıl artmaktadır. Öte yandan küreselleşmeyle birlikte, evvelce belli coğrafi bölgelerde yoğunluk gösteren terörist eylemler dünya çapına yayılmıştır. (8)

Ülkelerin güvenliği açısından giderek artan bir tehdit olma özelliği sergileyen terörizmle mücadele konusunda uluslararası işbirliği çabaları da artmıştır. Bununla birlikte halen terörizmin tanımı üzerinde bile genel bir mutabakat sağlanamamış olması ve terörist eylemlerinden sonra 3. ülkelerde ele geçirilen teröristlerin yargılanması ya da saldırıya maruz kalan ülkeye teslim edilmesinde yaşanan engeller terörizmle uluslararası mücadelenin en önemli zaaflarından.

Uluslararası Örgütlü Suçlar

Küreselleşmenin sağladığı imkan ve kolaylıklar, örgütlü suçların, evvelce alışagelinen sokak ya da mahalle ölçeğinden sınır ötesine ve küresel düzeye taşınmasına neden olmuştur. Dünyada tüm ülkeler bir şekilde uluslararası suç örgütlerinin ulusal güvenliklerine verdiği zararı hissetmektedirler. Örgütlü suçların küreselleşme sürecinde tırmanışa geçmesinin arkasında yatan temel nedenlerden biri, Soğuk Savaş döneminin siyasi coğrafyasının ortadan kalkmasıdır. Malların, insanların ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin ya tamamen ya da büyük ölçüde kalkması sadece uluslararası ticaretin daha rahat koşullarda yürütülmesini değil, aynı zamanda uluslararası suç örgütlerinin daha serbest hareket edebilmelerini de sağlamıştır. Serbest piyasa ekonomilerinin getirdiği avantajlardan yararlanan uluslararası suç şebekeleri, yeni ortamda yasa dışı kazançlarını "aklayabilecekleri" meşru-yasal zeminler bulmuş, uluslararası suçlardan elde ettikleri gelirleri iş hayatına aktarabilmişlerdir. AB ve NAFTA benzeri serbest ticaret düzenini öngören yapılanmalar ve Dünya Ticaret Örgütü'nün empoze ettiği liberal politikalar uluslararası ticaret hacmini artırırken, bu hacim içinde uluslararası suç örgütlerinin saklanabilecekleri bir ortamın doğuşuna da neden olmuşlardır. Ayrıca, küreselleşmeyle birlikte bazı ülkelerde hız kazanan yolsuzluk eğilimleri uluslararası suç örgütlerini rahatlatmıştır.

Bunların yanı sıra, küreselleşmeyle birlikte bilişim alanında yaşanan olağanüstü gelişmeler, özellikle internet üzerinden para transferlerini yapabilme imkanının ortaya çıkması, uluslararası suç şebekelerinin yasadışı faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. (9)

Küreselleşme döneminde de geleneksel örgütlü suçlar olan uyuşturucu ve kadın ticareti, yasadışı göç, yasadışı kumar, kredi kartı sahtekarlıkları vs. devam etmektedir. Bu dönemin getirdiği yenilik, "siber alanın" kullanımıyla işlenen suçların daha zor ortaya çıkarılması, birbirlerinden çok uzak bölgelerdeki suç örgütlerinin birbirleriyle çok rahat işbirliğine girebilmeleri, suç örgütlerinde ya da bunların paravan kuruluşlarında yer alan kişilerin eğitim düzeyinin eskiye nazaran yüksek olması gibi unsurlardır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eski Doğu Bloku ülkelerindeki suç örgütlerinin sayısında olağanüstü artış görülmüştür. Rusya Federasyonu'nda en az 100.000 üyesi bulunan 5.000 civarında suç örgütü'nün faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu örgütler Rusya'nın GSMH'sinin %25- %40'ını kontrol etmektedirler. Asya'da, özellikle Hong-Kong, Çin, Vietnam ve Japonya'da örgütlü suçlarda artış görülmektedir. Hong-Kong merkezli Sun Yee On örgütü'nün 47.000-60.000 üyesi dünya çapında suç eylemleri yürütürken, Japonya'da Yakuza için çalışanların sayısı yaklaşık

80.000'dir. Afrika'da Nijerya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, Latin Amerika'da ise Kolombiya, Brezilya, Arjantin, Peru gibi ülkelerde faaliyet gösteren örgütler öne çıkmaktadır. ABD'de de geleneksel olarak İtalyan aileler tarafından sürdürülen örgütlü suçlarda artış vardır. La Cosa Nostra bünyesinde bir araya gelen yasadışı gruplar ABD merkezli olarak tüm dünyada faaliyet göstermektedirler. (10)

Uluslararası suç örgütleriyle terörist örgütler arasında da özellikle küreselleşmeyle birlikte yakın bir ilişki kurulmuş, terör örgütleri ya uluslararası suç örgütlerinin faaliyet alanlarına girerek ya da onlarla işbirliği yaparak kendilerine mali kaynak sağlama yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede sınır ötesi faaliyet gösteren örgütlere karşı sınır ötesi mücadele yöntemleri güçlendirilmeye çalışılmakta, İnterpol, Europol gibi örgütlerin daha etkin çalışabilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Buna paralel olarak özellikle "siber ortamın" denetlenmesine yönelik mekanizmaların geliştirilmesine de ağırlık verilmiştir.

Küresel Salgın Hastalık Tehdidi

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın zengin bölgeleriyle fakir bölgeleri arasındaki uçurum daha da derinleşmiştir. Küreselleşme, gelişmiş ülkelerin halklarına refah düzeyinde artış, daha iyi şartlarda yaşama gibi imkanlar getirirken, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların yaşam kalitesinde gerileme olmuştur. BM bünyesinde geliştirilen yoksullukla mücadele programlarına rağmen, dünyanın yoksul bölgelerinde, kötü yaşam koşulları, eğitimsizlik, sağlık ve sosyal hizmetlere bütçeden yeterince pay ayıramaması gibi nedenlerle salgın hastalıklar nüfusu, dolayısıyla bu ülkelerin siyasi istikrarını tehdit eden bir nitelik almıştır.

1970'lerin ortalarından itibaren, verem, sıtma ve kolera başta olmak üzere daha önce de bilinen başlıca 20 bulaşıcı hastalık hızlı bir tırmanışa geçmiş, aynı dönemde evvelce bilinmeyen başta HIV (AIDS), Ebola, Hepatit C olmak üzere 30'a yakın bulaşıcı hastalık türü de yayılmaya başlamıştır. İçinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde dünya çapında en fazla ölüme yol açan hastalıklar arasında sırasıyla, verem, sıtma, sarılık ve AIDS başta gelmektedir. 2020 yılında, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki ölümlerin çok büyük bir çoğunluğunun verem ve AIDS'ten olacağı tahmin edilmektedir. 2001 itibariyle dünyadaki AIDS virüsü taşıyanların sayısı 40 milyon civarındadır. Bunların 28.1 milyonu Sahara altı Afrika'da bulunmaktadır. Bu rakamın 2.7 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. 2001'de AIDS'ten kaynaklanan ölümler 3 milyon civarındadır. 2000–2001 döneminde yeni AIDS'e yakalananların sayısı ise 5 milyondur. (11) Dünyadaki çocuk ölümlerinin %63'ü, prematüre ölümlerin de %48'i bulaşıcı hastalıklardan kaynaklanmaktadır. (12)

Öte yandan gerek insanlar, gerek hayvanlar arasında yayılan salgın hastalıklar sadece gelişmekte olan değil, gelişmiş ülkelerin de ekonomilerine büyük zarar vermektedir. Mesela, İngiltere'de 1990–2000 döneminde "Deli Dana" (BSE) hastalığının verdiği zararın 10 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Hindistan'da 1995'teki veba salgınının bilançosu 1.7 milyar dolar, Hong–Kong'ta 1997'deki "tavuk gribi"nin bilançosu tüm tavukların itlaf edilmesi ve Peru'daki kolera salgınının maliyeti 770 milyon dolardır. (13)

Etnik ve Dinsel Temelli Çatışmalar

1990'ların başından itibaren etnik–dinsel çatışmaların ve bu çatışmalardan zarar görenlerin sayısında büyük bir artış

gözlemlenmektedir. Ruanda, Bosna, Kosova, Kuzey İrlanda, Filistin, Sri Lanka, Keşmir, Çeçenistan gibi bölgelerde yaşanan sorunların bir bölümü uluslararası toplumun müdahalesi sonucunda sona erdirilmiş, büyük bir bölümü ise devam etmektedir.

Söz konusu çatışmalar bir yandan soruna taraf ülke / ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik düzenlerine zarar verirken bir yandan da bölgesel ve küresel tehditlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Samuel Huntington'un ünlü Medeniyetler Çatışması kitabında öne sürdüğü etnik ve dinsel temelli çatışmaların özellikle farklı uygarlıkların kesişme noktalarında yoğunlaşacağı tezi 1990'dan bu yana yaşanan çatışmalarda doğrulansa da, küreselleşmeyle birlikte bu tür çatışmaların mevzi alanlardan küresel alana taşınması, klasik çatışma biçimlerinin dışında post-modern yöntemlerin kullanılması ve önü alınamaz biçimde tırmanışa geçmesi ihtimali vardır. Özellikle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra, bu eylemleri bir "Müslüman-Hıristiyan" çatışmasının başlangıcı, ABD'nin terörle mücadelesini de "Haçlı Seferi" olarak yorumlayanlar aslında önümüzdeki dönemde ortaya çıkabilecek daha büyük felaketlere işaret etmektedirler.

Çevresel Tehditler

Küreselleşme sürecinde su yüzüne çıkan en önemli tehditler arasında çevreye verilen zararlar dolayısıyla tüm insanlığın maruz kalmakta olduğu zararlar da sayılabilir. Denizlerde ve içme suyu kaynaklarında kirlenme, kimyasal, biyolojik ve nükleer atıklardan doğan sorunlar, iklim değişiklikleri ve küresel ısınma, erozyon nedeniyle ekilebilir alanların azalması gibi gelişmeler dünyayı tehdit etmektedir.

Sanayileşmeyle birlikte aşırı biçimde ortaya çıkan karbondioksit gazının etkileri sonucunda atmosferdeki ozon tabakası incelmış, son yüz yıl içinde Kuzey Kutbu bölgesindeki ortalama hava sıcaklığı 5 derece artmıştır. Önümüzdeki 100 yıl içinde dünyanın ortalama hava sıcaklığının da 1.4 ila 5.8 derece oranında daha da artacağı hesaplanmaktadır. Küresel ısınma sonucunda büyük buzullar hızla erimeye başlamış, bu ise şiddetli yağışlar, sel felaketleri, büyük tayfunlar (El Nino vb.) büyük miktarda erozyon ve kıyıya yakın bölgelerin sular altında kalması gibi tehlikeler doğurmuştur. Küresel ısınmanın ayrıca dünyadaki bitki ve hayvan türleri üzerinde de olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve gelecekte yaşanabilecek küresel gıda bunalımlarına zemin oluşmaya başlamıştır. (14)

Çevresel sorunlar, insanlarda beslenme ve solunum bozuklukları, kanser, akciğer ve kemik hastalıkları başta olmak üzere bazı hastalıkların yayılmasında da etkili olmaktadır. Küreselleşmenin bu yöndeki olumsuz etkileri tüm dünyada hissedilmekle birlikte, gelişmekte olan veya azgelişmiş ülkelerde hissedilen zarar diğerlerine oranla daha büyüktür. (15) Bunun yanı sıra, küresel ısınma başta olmak üzere çevresel tehditlerle mücadelede uluslararası işbirliğini öngören çabalar da son dönemde yoğunlaşmıştır.

Ancak, başta ABD olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerin bu çabalara katılmakta isteksiz davranması, çevresel tehditlerin azaltılmasına imkan sağlamamaktadır. George Bush'un ABD Başkanı olduktan sonra, atmosfere karbondioksit salınmasını denetim altına almayı amaçlayan Kyoto Protokolü'ndeki ABD imzasını, ulusal sanayiinin zarar göreceği gerekçesiyle geri çekmesi öngörülen uluslararası işbirliğini anlamsız kılmıştır. Çünkü atmosfere salınan zararlı gazların neredeyse % 70'i ABD kaynaklıdır. (16)

Küresel Tehditlere Mukabele Yöntemlerinin Gelişimi

Birleşmiş Milletler Bünyesinde Yürütülen Çalışmalar

Yukarıda başlıcaları sayılan küresel tehditlerle mücadelede en önde gelen çok taraflı işbirliği örgütü Birleşmiş Milletlerdir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen çalışmaların, söz konusu tehditlerin tamamen bertaraf edilmesini sağlamadığı aşıkardır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde, özellikle teşkilatın Silahsızlanma İşleri Bölümünde (Department of Disarmament Affairs) yürütülen çabalar sonucunda KİS'nin üretilmesinin ve yayılmasının önüne geçilmesi için önemli adımlar atılmıştır. 1972'de imzalanan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi'nin etkili bir denetim mekanizmasından yoksun oluşu, sözleşmenin imzalanmasının üzerinden 30 yılı aşkın süre geçmesine rağmen, dünyanın biyolojik silahlardan tamamen arındırılmasını engellemiştir. 1991'de Sözleşmenin işleyişinin gözden geçirilmesi için yapılan 3. konferansta, olası denetim mekanizmalarının geliştirilmesi için bir uzmanlar grubu kurulmuştur. 1994'te Genevre'de yapılan Sözleşmeye taraf ülkeler konferansında da, etkili denetim mekanizmaları için ortaklaşa çalışılması kararı alınmıştır. Bununla birlikte, biyolojik silahlara sahip olduğu tahmin edilen çok sayıda ülkenin Sözleşmeyi henüz imzalamamış olmaları, Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen çalışmaların başarıya ulaşmasına sekte vurmaktadır.

(17)

Kimyasal silahlar konusunda da benzer bir süreç yaşanmaktadır. Uzun müzakereler sonucunda 1992'de Silahsızlanma Konferansı, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'nin metni üzerinde mutabakata varabilmiş, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu metni 30 Kasım 1992'de kabul etmiştir. Sözleşme, kimyasal silahların tamamen yok edilmesini hedefleyen, çok taraflı bir platformda görüşülüp kabul edilmiş ilk uluslararası belge olma özelliğini taşımaktadır. Sözleşme, gerekli sayıda imzacı ülkenin onay işlemleri tamamlandıktan sonra 1997'de yürürlüğe girmiş, Sözleşme'nin uygulanmasının takibi için Lahey'de Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW) kurulmuştur. Bu çabalar, dünyanın kimyasal silahlardan tamamen arındırılması sonucunu maalesef henüz verememiştir. (18)

Birleşmiş Milletler'in, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusundaki çabaları Nükleer Silahsızlanma Antlaşması'nın 1970'te yürürlüğe girmesiyle önemli bir başarıya ulaşmıştır. Mart 2002 itibariyle 187 ülkenin taraf olduğu Antlaşma'nın getirdiği yükümlülükler, Uluslararası Atom Enerjisi ajansı tarafından denetlenmektedir. Ancak, nükleer programlara sahip bazı ülkelerin antlaşmaya taraf olmamaları ya da programlarını Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetimine açmamaları, nükleer silahların yayılmasının günümüzde halen büyük bir tehdit olarak kalmasına neden olmaktadır. (19)

İçinde bulunduğumuz dönemin diğer bir ciddi küresel tehdidi olan terörizmle mücadele konusunda da Birleşmiş Milletler'de yoğun çalışmalar yürütülmektedir. Terörizmin uluslararası alanda sıklıkla kullanılmaya başladığı 1970'lerin başından itibaren Birleşmiş Milletler, terörizmi önlemeye yönelik çeşitli sözleşmelerin hazırlanmasına öncülük etmiştir. Bunlar arasında, 14 Aralık 1973 tarihli, Uluslararası Korunan Kişilere ve Diplomatik Görevlilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents); 17 Aralık 1979 tarihli Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme (International Convention against the Taking of Hostages); 15 Aralık 1997 tarihli Terörist

Bombalamaların Engellenmesi Uluslararası Sözleşmesi (International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings) ve 9 Aralık 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism) sayılabilir. Ne yazık ki, söz konusu sözleşmeler terör faaliyetlerinin tamamıyla ortadan kalkmasını sağlayamamıştır.

11 Eylül 2001 terör eylemleri sonrasında Birleşmiş Milletler'de yürütülen terörizmle mücadele çalışmalarına hız verilmiş, terörle mücadeleyi, BM Şartı'nın "Barışı Tehdit, Barışın İhlali ve Saldırı Hareketlerine Karşı Alınacak Tedbirler" başlığını taşıyan 7. Bölümü çerçevesinde değerlendiren Güvenlik Konseyi, 1368 ve 1373 sayılı kararları alarak, Teşkilat'ın terörizme karşı çabalara tüm gücüyle destek vermesini kabul etmiştir. Ekim 2001'de Birleşmiş Milletler içinde, terörizm konusunda "Politika Çalışma Grubu" kurulmuştur. Söz konusu grup, terörizmle mücadelenin etkin ve sonuç alıcı biçimde yürütülebilmesi için kullanılacak uluslararası araçları ortaya çıkarırken, bu mücadele esnasında insan haklarının zarara uğramaması için de çaba göstermektedir. (20)

Birleşmiş Milletler'de yürütülen çalışmalar, dünya çapında terörist faaliyetlerin sona erdirilmesi yönünde etkili olmakla birlikte, bu etkinin derecesi beklentileri karşılamaktan uzaktır. Teşkilatın hazırladığı sözleşmelerin hiçbirinde ve oluşturulan çalışma gruplarının raporlarında, terörizmin kapsamlı bir tarifinin hala yapılamamış olması düşündürücüdür.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Çalışmaları

Soğuk Savaş sırasında Doğu ve Batı blokları arasında diyalog kurulabilmesi maksadına matuf olarak oluşturulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 1990'da imzalanan Paris Şartı'yla AGİT'e dönüşmüş, daimi bir diyalog platformu haline gelmiştir. Bugün 55 üyesi bulunan Teşkilat, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan bunalımların giderilmesinde aktif olarak çalışmıştır.

Küreselleşme döneminin tehdit ve riskleriyle, çok taraflı işbirliği olmadan, tek bir kuruluş veya devletin başa çıkabilmesinin mümkün olmadığı yaklaşımıyla hareket eden AGİT, üyeleri ve AGİT'le diğer uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri ve işbirliği ortamını güçlendirmeye çaba göstermektedir. İnsan hakları, temel özgürlükler, demokrasi ve hukuk devleti AGİT'in kapsamlı güvenlik konseptinin merkezinde yer almaktadır. Düşünce ve inanç özgürlüğü de dahil, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali, hoşgörüsüzlük, saldırgan milliyetçilik, ırkçılık, terörizm, şovenizm, yabancı düşmanlığı ve antisemitizmle mücadeleyi benimseyen AGİT, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyonu amacıyla sivil bir girişim olan Acil Uzman Yardım ve İşbirliği Takımları oluşturmuştur. Teşkilatın en önemli çalışma alanlarından biri de, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) uygulanmasının denetlenmesidir. (21)

İstanbul'da 54 ülkenin katılımıyla toplanan AGİT Zirvesi'nde 19 Kasım 1999 tarihinde kabul edilen "Avrupa Güvenlik Şartı", AGİT'in küreselleşme dönemindeki önceliklerini ve gerçekleştirmeyi hedeflediği çok taraflı işbirliğinin dinamiklerini ortaya koymaktadır.

Avrupa Güvenlik Şartı'nda, 20. yüzyılın son 10 yılında AGİT bölgesinde önemli başarılarla tanıklık edildiği, önceden varolan gerginliklerin yerini işbirliğine terk ettiği, ancak devletler arasında çatışma tehlikesinin tamamen yok

edilemediği vurgulanarak, eski döneme ait bölünmelerin geride bırakıldığı Avrupa'da yeni risk ve tehditlerin belirdiğinin altı çizilmektedir. Bu tehditlerin devletlerarası anlaşmazlıklardan olduğu kadar, toplumlar içi uyuşmazlıklardan da kaynaklandığının ifade edildiği Şart'ta güvenlik ve barışın ancak vatandaşlar arasında güvenin tesis edilmesi ve devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesiyle sağlanabileceği belirtilmektedir.

Uluslararası terörizm, şiddete başvuran aşırılık, örgütlü suç ve uyuşturucu kaçakçılığının güvenliğe karşı artan ölçüde tehditler olarak ortaya çıktığının ifade edildiği Şart'ta, "nedeni ne olursa olsun ve ne şekilde tezahür ederse etsin terörizm kabul edilemez bir olgudur. Her türlü terörist faaliyetin hazırlanışını ve mali destek bulmasını önlemek için çabalarımızı artıracamız ve teröristlerin topraklarımızda üslenmesine izin vermeyeceğiz" sözleri de yer almaktadır.

AGİT belgelerinde sürekli vurgulanan konu, yeni tehditlere karşı çok taraflı işbirliğinin artırılmasıdır. Nitekim İstanbul Şartı'nda da, "AGİT'e üye devletler, üyesi buldukları diğer kuruluş ve kurumların AGİT'in işbirliğine Dayalı Güvenlik Platformuna uyumlu olmasına dikkat edeceklerdir" denilmektedir. (22)

AGİT belgelerine yansıyan çok taraflı işbirliği çağrılarına rağmen bu işbirliğinin istenilen düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. AGİT üyesi 55 ülke zaman zaman kendi bölgesel çıkar ve önceliklerini ön plana çıkararak, AGİT'in genel öncelikleriyle uyuşmayan eylem ve davranışlar içine girebilmektedir. Bir yandan, bu tür eylemlerin önlenmesi yönünde yeterli caydırıcı mekanizmaların var olmaması, diğer yandan da Teşkilat'ın görev alanına giren bazı konuların başka örgütlerce münhasıran üstlenilme yoluna gidilmesi, AGİT'in etkinliğinin giderek azalmasına yol açmaktadır. AGİT'in, "Vancouver'den Vladivostok'a" kadar olan bölgede, barış, istikrar, güvenlik ve işbirliğinin temel platformu olabilmesi ancak yeni bir anlayışla AGİT çalışmalarına hız verilmesiyle gerçekleştirilebilir.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) ve ABD'nin Çalışmaları

Soğuk Savaş'ın sona erdiği ilk yıllarda, Doğu Bloğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkabilecek yeni tehdit biçimlerinin tahmin edilmesinde ve bunlara karşı önleyici tedbirler alınmasında büyük zorluklar çekilmiştir. 45 yıl süren mücadeleden galip çıkan Batı'nın, söz konusu yeni ortam, ya da "yeni dünya düzeni" karşısında yaşadığı bocalama en bariz biçimde, Batı Bloku'nun en etkili savunma örgütü niteliğindeki NATO'nun dönüşüm çabalarında gözlemlenmiştir.

Nitekim, 7-8 Kasım 1991 tarihlerinde Roma'da toplanan NATO zirvesinde kabul edilen "Stratejik Konsept" belgesi, İttifak'ın Soğuk Savaş sonrasında yeni bir görev tanımı yapmakta zorlandığını ortaya koymuştur. Stratejik Konsept'te NATO'nun temel amacı olan üyelerinin güvenliğini sağlamakla ilgili 4 görev alanına vurgu yapılmıştı (23):

- 1-Demokratik kurumların gelişmesi ve hiçbir ülkenin herhangi bir Avrupa ülkesini tehdit edemeyeceği ya da zor kullanma tehdidiyle baskı kuramayacağı bir tarzda Avrupa'da istikrarı ve güvenlik ortamını tesis etmek;
- 2-Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4. maddesinde ifadesini bulan risk oluşturan muhtemel gelişmeler de dahil olmak üzere çıkarlarını ilgilendiren konularda çabaların uygun bir şekilde eşgüdümü için Atlantik ötesi bir forum oluşturmak;
- 3-Üye ülkelerin topraklarına yönelik tehdit ve saldırıları caydırmak ve üye ülkeleri savunmak;
- 4-Avrupa'da stratejik dengeyi korumak.

Bunlardan 1. maddede ifade edilen tehdit tanımı, esasen tehdidin bundan böyle de yine devletlerden algılanacağı

mantığına dayandırılmıştı. Halbuki, küreselleşme çağında oluşmakta olan yeni uluslararası düzen, devlet kaynaklı tehditlerin yanında hatta ondan daha ağırlıklı olarak devlet dışı birimlerden algılanacak tehditleri içerecekti.

Nitekim Kosova'daki Müttefik Güç Harekatı devam ederken, İttifak'ın kuruluşunun 50. yılı vesilesiyle Nisan 1999'da Washington'da toplanan zirvede kabul edilen "Yeni Stratejik Konsept" (24) ile getirilen yeni tehdit tanımlamaları, aradan geçen 8 yılda nelerin değiştiğini ortaya koyuyordu. Yeni Stratejik Konsept'te, NATO'nun bundan böyle üyelerini sadece doğrudan saldırıya karşı değil aynı zamanda Avrupa'da istikrarsızlığa neden olarak ittifak üyelerinin dolaylı yoldan da olsa olumsuz etkilenmelerine yol açabilecek risk faktörlerinden gelen tehditlere karşı da savunacağı vurgulandı. Bu risk faktörleri Yeni Stratejik Konsept'in 20.–24. maddelerinde, etnik ve dinsel rekabet, bölgesel uyuşmazlıklar, yetersiz ya da başarısız reform gayretleri, insan hakları ihlalleri, devletlerin dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, sabotaj ve örgütlü suçlar olarak sayılmaktaydı.

11 Eylül eylemlerinden sonra NATO'nun tarihinde ilk defa Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesini işleterek, terör saldırısına maruz kalan ABD'ye yardım için harekete geçmesi, İttifak'ın terörle mücadeleye verdiği önemi gösterdi.

Ancak, ABD'nin öncülüğünde yürütülen Irak savaşı öncesinde ve sırasında İttifak üyeleri arasında su yüzüne çıkan görüş ayrılıkları, NATO alanında ileriki tarihlerde meydana gelebilecek bunalımlara karşı takınılacak tavrın belirlenmesinde benzer zorlukların yaşanabileceğinin de işaretlerini verdi.

NATO'nun yeni dönemin tehditlerini algılamakta ve değerlendirmekte zorlanmasına benzer biçimde, SSCB'nin sahnedeki çekilmesiyle tek süper güç olma özelliğini edinen ABD de, ulusal güvenliğine yönelik muhtemel yeni tehditleri tahmin etmekte zorlandı.

SSCB'nin henüz resmen ortadan kalkmadığı Ağustos 1990– Nisan 1991 döneminde yaşanan Körfez Savaşı'nın hemen ardından Ağustos 1991'de hazırlanan "ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde, ABD'nin ezeli rakibini kesin bir mağlubiyete uğratmasından kaynaklanan güven artışının ama aynı zamanda, yeni düzen karşısındaki şaşkınlığının izlerini birlikte görmek mümkündür. (25)

"İki kuşaktır dünyayı bölen zorlu mücadele sona ermiştir. Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hakimiyetinin ortadan kalkması, Soğuk Savaş'ın bittiği, en önemli sorunun çözüldüğü anlamına gelmektedir. Bundan sadece üç yıl önce hayal bile edemeyeceğimiz yeni bir döneme girdik. Bu yeni dönem büyük umutlar ve belirsizlikler içermektedir" cümleleriyle başlayan yeni stratejide Soğuk Savaş sonrası belirsizlik şöyle ifade edilmekteydi:

"Yeni dönem için güvenlik stratejilerini biçimlendirmek, bugün varlığını sürdüren olağanüstü eğilimlerin tahlil edilmesini gerektirmektedir. Neyin değiştiğini ve neyin değişmediğini açıkça görmeliyiz. Tarihin önünüze serdiği fırsatları ciddi biçimde değerlendirmeli ve devam eden tehlikeleri de göz ardı etmemeliyiz."

1991 stratejisinde askerî alanda gerçekleştirilecek bir değişim konusunda temkinli adımlar atılmasının gerekliliği de vurgulanmaktaydı. Tek ve somut bir düşman yerine, çeşitlenen ve biçim değiştiren tehdit unsurlarıyla mücadele için Amerikan ordusunun ve NATO'nun yeniden yapılanmasının önemine dikkat çekilirken, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla konvansiyonel alanda silahsızlanmaya gidilirken, yeni "düşmanların" Amerikan çıkarlarına zarar

verebileceğinin altı çizilmekteydi.

ABD stratejisinde de, tıpkı NATO'nunkinde olduğu gibi muhtemel yeni düşmanlardan söz ediliyor, ama bu yeni düşmanların hangi nitelikte olabileceği konusunda hiçbir analiz yapılmıyordu.

Bill Clinton'un 1997'de açıkladığı "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde (26) ise, evvelce belirtilen hedef ve temel ilkelerin tekrar edilmesinin yanında, ABD çıkarlarına yönelik tehditlerin sınıflandırılması yapılmaktaydı. Buna göre, "Bölgesel ya da Devlet–merkezli Tehditler" başlığı altında, halen bazı ülkelerin ABD'nin yaşamsal çıkarlarını tehdit etme niyetine ve kapasitesine sahip olduğu belirtilerek, bu ülkelerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar da dahil olmak üzere saldırı kapasitelerini artırmaya çalıştıklarına ve zaman zaman bölgesel gerginliklere sebep olduklarına işaret edilmekteydi. "Ulus–ötesi Tehditler" başlığı altında, terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, uluslararası örgütlü suçlar, denetim dışı göçmen taşımacılığı ve çevreye verilen zararların ABD'nin çıkarlarını zedelediği belirtilmekteydi. "Kitle İmha Silahlarından Kaynaklanan Tehdit" başlığı altındaysa, bu silahların küresel güvenlik için en büyük tehdit oluşturduğunun altı çizilerek, ABD'ye düşman ve dünya güvenliğini hedef alan ülkelerin bu tür silahlara sahip olmasının kabul edilemez olduğu vurgulanmaktaydı. 1997 stratejisinde, hiçbir ülkenin yukarıda sayılan tehditlerle tek başına mücadele etmesinin mümkün olmadığına işaret edilerek, ABD'nin bu tehlikelere karşı, dünyanın başlıca ülkeleriyle işbirliğine girmeyi istediği ifade edilmekteydi.

Clinton yönetiminin 1999'da açıkladığı "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi" (27) 1998 stratejisinde de atıf yapılan "küreselleşme" sürecinin önemini vurgulayan, neredeyse tüm stratejiyi "küreselleşme" üzerine dayandıran bir yaklaşımla kaleme alınmıştı. Küreselleşmeye niçin bu denli değer verildiği, kavramın ABD yönetimi tarafından yapılan tanımından anlaşılırmaktaydı. ABD'ye göre, " (...) küreselleşme, ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasi bütünleşmeyi hızlandıran, tüm kıtalardan insanları birbirlerine yakınlaştıran, fikirlerini, mallarını ve bilgilerini paylaşmalarına imkan sağlayan bir süreçtir." Bu genel tanımı takip eden cümlelerde, ABD'nin küreselleşmeden ne anladığı ortaya konulmaktaydı: "Dünyanın her tarafından artan sayıda insan, demokratik yönetim, serbest pazar ekonomisi, insan haklarına ve hukuk düzenine saygı, ülkeler arasında barışı, refahı ve işbirliğini sağlamak için yeni fırsatlar yaratma gibi Amerika'nın temel değerlerini kucaklamaktadır. Bir çok eski düşmanımız, bugün, ortak hedefler için bizimle işbirliği halindedir. Küresel ekonominin dinamizmi, ticareti, kültürü, iletişimi ve küresel ilişkileri dönüştürerek, Amerikalılar için yeni iş imkanları ve fırsatlar yaratmaktadır." (28)

Küreselleşmenin beraberinde yeni risk unsurlarını da getirdiğinin belirtildiği stratejide, dünyanın pek çok yerinde, "suçlu" devletlerin ve etnik ihtilafların bölgesel istikrarı ve gelişmeyi tehdit ettiği, kitle imha silahları, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslararası suçların tüm devletler için endişe kaynağı olduğu ifade edilmekteydi. (29)

ABD'nin kendi çıkarları açısından dünyanın her yanındaki gelişmelerle ilgilendiği stratejide şöyle ifade edilmekteydi: "Eğer küresel ekonomi istikrarsızlık içine girerse, dış pazarlar çöker ya da Amerikalılara kapatılırsa, çalışanlarımız ve iş adamlarımız zarar görür. Eğer başka ülkelerin çevre konusunda belirli standartları yakalamasını sağlayamazsak, bu konudaki ulusal düzenlemelerimiz ABD'yi gereği gibi korumaya yetmeyebilir. Kısaca, Amerikan vatandaşları, diğer ulusların, refahının ve istikrarının artması, uluslararası normlara ve insan haklarına destek vermeleri, uluslararası suçlar ile mücadele yetenekleri, serbest pazara bağlılıkları ve çevreyi koruma yönündeki çabalarıyla, yakından ilgilenmektedir." (30)

1999 stratejisindeki bir diğer yenilik de, "ulusal füze savunma" sitemine geniş yer ayrılmasıydı. 1998 stratejisinde sadece "füze savunması" başlığı altında ve genel hatlarıyla yer alan konu, bu kez derinlemesine ele alınmaktaydı. ABD'nin uzun menzilli kitle imha silahları geliştirmekte olan devletlerden tehdit algıladığı vurgulanarak, "Haydut devletlerden" (31) gelebilecek kıtalar arası balistik füze (ICBM) saldırısı ihtimalinin her geçen gün arttığı ifade edilmektedir. Söz konusu tehdidi ortadan kaldırmak için ABD'nin 2000 yılından itibaren, sınırlı bir füze savunma sistemini gerçekleştirme niyetinde olduğu, bunu mümkün kılmak için, 1972 tarihli Anti-Balistik Füze Antlaşması'nda gerekli değişikliklerin yapılması için diplomatik müzakerelere ağırlık verileceği ifade edilmekteydi. (32)

Şüphesiz ABD'nin bu stratejilerinin hepsinde terörün artan biçimde bir tehdit unsuru haline geldiğinden söz edilmekteydi. Fakat, alınan tedbirlere rağmen 11 Eylül 2001'de meydana gelen terör saldırıları engellenemedi. Nitelik değiştiren teröre karşı alınması düşünülen tedbirlerin yetersiz kalacağına ve bu tehdidi bertaraf etmek için daha etkili yöntemlerle mücadele edilmesi gerektiğine inanan George W. Bush yönetimi, 2002 Eylülünde açıkladığı "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde (33) yoğun olarak "ön-alıcı saldırı" (pre-emptive strike) kavramı üzerinde durdu. ABD, kendisine yönelik muhtemel saldırıları önleyebilmek için saldırganın fiilini gerçekleştirmeden etkisiz kılınmasının en başarılı mücadele yöntemi olacağı noktasına gelmişti. Irak'a karşı yürütülen 2003'teki savaş da, Irak'ın sahip olduğu iddia edilen kitle imha silahlarının ABD'ye ve müttefiklerine zarar verebileceği, dolayısıyla mutlaka ortadan kaldırılması gerektiği yaklaşımıyla, "ön-alıcı saldırı" kavramı temeline oturtuldu. Fakat, mevcut uluslararası hukukun kuvvet kullanmaya ilişkin esasları ABD'nin yorumladığı biçimde bir meşru müdafaa anlayışına zemin teşkil etmediğinden, ABD'nin olası eylemlerine yönelik meşruiyet tartışmaları da su yüzüne çıktı.

Sonuç

Küreselleşme süreciyle birlikte insanlığın bir bölümü hayatlarını büyük ölçüde kolaylaştıran, teknolojiyle desteklenen bir refah ortamına kavuşurken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yaşayan ve dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan insanlar ise giderek artan olumsuzluklarla, açlık, salgın hastalık, eğitimsizlik, çevre felaketleri vb. sorunlarla karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Öte yandan küreselleşmeyle birlikte, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve uluslararası örgütlü suçlar başta olmak üzere tüm insanlığı tehdit eden ve kullandıkları gelişmiş yöntemlerle her geçen gün daha da tehlikeli hale gelen riskler ön plana çıkmıştır.

Yeni dönemin tehditlerine karşı, ister hegemon güç, ister az gelişmiş ülke olsun hiçbir ülkenin tek başına başarılı olması mümkün değildir. İnsanlık, her zamankinden daha fazla işbirliği ve dayanışmaya muhtaçtır. Ancak, mevcut uluslararası dinamikler böyle bir işbirliği ortamının kısa vadede ortaya çıkarılmasını kolaylaştırıcı nitelikte değildir.

İnsanlığın büyük çoğunluğunun önceliklerini dikkate almadan, sadece hegemon gücün algıladığı tehditleri ortadan kaldırmayı ve onun çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedefleyen biçimde oluşturulmaya çalışılan işbirliği ortamlarının uzun soluklu ve kalıcı olması mümkün değildir. Küresel tehditleri ve riskleri hazırlayan ve geliştiren ortam yok edilmeden, sadece bu tehdit ve risklerin konjonktürel yansımalarıyla mücadele edilmesi, bir süreliğine kaybolan tehdit ve risklerin, ileride daha şiddetli biçimde gündeme gelmesini engelleyemeyecektir.

Bunun yanında, hegemon gücün, algıladığı tehditlerle mücadelesi sırasında mevcut uluslararası hukuk kurallarını ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası platformları göz ardı etmesi, bu kurum ve kuralların saygınlıklarını

yitirmesine de yol açmaktadır. Uluslararası sistemin temel dayanakları olan söz konusu kurum ve kuralların zarara uğratılması, sistemin giderek bir kaos ortamına sürüklenmesine neden olabilir.

Mevcut ve muhtemel risk ve tehditlerle mücadele stratejileri geliştirilirken her şeyden önce, Birleşmiş Milletler'e yitirdiği saygınlığını tekrar kazandıracak adımların atılması gereklidir. Aksi takdirde, küresel sorunlarla mücadelede, küresel bir platformda bir araya gelmek mümkün olmayacaktır. Çok taraflı işbirliği ancak çok taraflı kurumların çatısı altında gerçekleştirilebilir. Zaman zaman kurulan "istekliler koalisyonları", gerçek anlamda çok taraflı işbirliği olgusunu karşılamaktan uzak girişimlerdir.

1. Şule Kut ve Gencer Özcan (Der.) *En Uzun Onyıl, İstanbul, Boyut, 1999.*
2. *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future with Nongovernment Experts, National Intelligence Council, Washington DC, 2000.*
3. "Military Expenditure", *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford, Oxford University Press, 2002.*
4. *Ibid., Tablo 6.1.*
5. *Söz konusu ülkeler şunlardır: ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Kanada, Cezayir, Çin, Küba, Mısır, Etiyopya, Hindistan, İran, Irak, İsrail, Japonya, Libya, Burma, K. Kore, G. Kore, Pakistan, Rusya, G. Afrika, Sudan, Suriye, Tavyan, Vietnam, Yugoslavya. Monterey Institute of International Studies, <http://cns.miis.edu/research/cbw/possess.htm>*
6. *States Possessing, Pursuing or Capable of Acquiring Weapons of Mass Destruction, http://www.fas.org/irp/threat/wmd_state.htm*
7. *Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat Through 2015, Washington D.C., National Intelligence Council, 2001, s. 1–14.*
8. *Patterns of Global Terrorism 2001, <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/pdf/>*
9. *International Crime Threat Assessment, <http://www.terrorism.com/documents/pub45270/pub45270chap1.html>*
10. *Transnational Criminal Activity: A Global Context, http://www.csis-scrs.gc.ca/eng/miscdocs/200007_e.html.*
11. *Global Summary of HIV / AIDS Epidemic December 2001, http://www.unaids.org/worldaidsday/2001/EPIgraphics2001/EPIgraphic1_en.gif*
12. *Global Epidemic Detection and Response, <http://www.who.int/emc/surveill/index.html>*
13. *Ibid.*
14. *Environmental Threats, <http://www.wwf-uk.org/core/wildlife/environmentalthreats.asp>*
15. *Environmental Risks to Human Health, <http://www.wri.org/wr-98-99/indictors.htm>*
16. *Catherine Hagern, "Kyoto Prptcol Without the United States: with no teeth", Cicerone, <http://www.cicero.uio.no/media/1342.pdf>.*
17. *Michael Crowley, "Combating Biological Weapons", UN Chronicle, Vol: XXXIX, No: 2 (2002).*
18. *UN Department for Disarmament Affairs, "The Chemical Weapons Convention", <http://www.un.org/Depts/dda/WMD/cwc/>.*

19. UN and Disarmament, <http://www.un.org/Depts/dda/WMD/treaty/>.
20. "Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism", UN Action Against Terrorism, <http://www.un.org/terrorism/a57273.htm>.
21. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ve AGİT", www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/sart.htm.
22. Ibid.
23. "İttifak'ın Yeni Stratejik Kavramı" NATO Dergisi, No:1 (1992), s.5.
24. "The Alliance's New Strategic Concept", NATO Review, No:2 (1999), ss. D7-D13.
25. National Strategy of the United States, August 1991, < <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>>, (25.06.2001).
26. A National Security Strategy for A New Century, Washington D.C., The White House, May 1997, <http://www.fas.org/man/docs/strategy97.htm>, (21.06.2001).
27. A National Security Strategy for A New Century, Washington DC, The White House, December, 1999.
28. Ibid., s.1.
29. Idem.
30. Idem.
31. "Serseri Devlet" (Rogue State) ifadesi, Clinton döneminde, ABD ile ihtilaf halinde bulunan ve "uluslararası terörizmi desteklemekle" itham edilen, Kuzey Kore, Libya, İran, Irak ve Küba gibi devletler için kullanılmış, 2000 ortalarında ABD Dışişleri Bakanlığı, bundan böyle bu terimi kullanmayacağını açıklamıştır.
32. A National Security... (1999), op.cit., s.16.
33. National Security Strategy, Washington DC, The White House, September, 2002.

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir FORSNET e-yayıdır